

Эгимбаева Ж.Б.

**ЖОГОРКУ ОКУУ ЖАЙЫНЫН ТЕХНИКАЛЫК АДИСТЕРИНИН СТУДЕНТТЕРИНЕ
БИЛИМ БЕРҮҮДӨГҮ ГУМАНИТАРДЫК КОМПОНЕНТТЕРГЕ ДӨӨЛӨТТҮК
МАМИЛЕНИ КАЛЫПТАНДЫРУУНУН ДИДАКТИКАЛЫК КАРАЖАТТАРЫНЫН
СИСТЕМАСЫ (чет тилинин мисалында)**

Эгимбаева Ж.Б.

**СИСТЕМЫ ДИДАКТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ ФОРМИРОВАНИЯ ГУМАНИТАРНЫХ
КОМПОНЕНТОВ В ОБРАЗОВАНИИ У СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ
ЗАВЕДЕНИЙ ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ
(на примере иностранного языка)**

УДК: 37:371.302: 370.179.2.

Макалада ЖОЖдогу техникалык адистиктеринин студенттерине билим берүүдө гуманитардык компоненттерге дөөлөттүк мамилени калыптандырууда ар кыл кесиптик ишмердүүлүктөрдүн, анын ичинде инсандык өнүктүрүүчү кырдаалдар системасы жөнүндө сөз болот.

Студенттерде кесиптик билим берүүнүн гуманитардык компонентине дөөлөттүк мамилени калыптандыруу процессинин технологиясы инженердин кесиптик ишмердүүлүгүнүн ар кыл гуманитардык аспектилерин, анын ичинде адеп-ахлактык тандоо кырдаалын моделдештирген гуманитардык багытталуудагы инсандык өнүктүрүүчү тапшырма-кырдаалдар системасы менен байланыштырылган. Берилген кырдаалда жүрүм-турумдун өзүмдүк ыкмасын табуу алынган гуманитардык билимдердин, тажрыйбанын, турмуш чындыгын гуманитардык талдоо методдорунун, калыптанган ишенимдердин, дөөлөттүк багытталуулардын системасын актуализациялоону, рефлексиянын көрүнүшүн, гуманитардык мүнөздөгү кесиптик коллизияларды чечүүгө даярдыктын барын талап кылат.

Биз изилдөөнүн предметине ылайык техникалык адистиктеги студенттерге чет тилин үйрөтүүнүн алкагында калыптандыруучу экспериментти жүргүзүү этабын баяндап жазууну сунуштайбыз.

ЖОЖда техникалык адистиктерге чет тилин үйрөтүүнүн алкагында калыптандыруучу экспериментти жүргүзүү этабын баяндап жазууну сунуштайбыз.

ЖОЖда техникалык адистиктерге чет тилин окутуунун максаттык жана мазмундук аспектилерин регламентөөчү документ чет тилдери боюнча программа болуп эсептелет.

Программада окутуу процессинин негизине окутуу, теш өнөктүк кызматташтык, бөтөн тилдүү маданият менен баюу категориялары, окутуунун инсандык маанилүүлүгүн гуманизациялоо категориялары кирет (97, стр. 4-5).

Курстун максаты – студенттердин коммуникативдик компетенцияга ээ болушу, анын дешгээли тилдик даярдыктын айрым этаптарында чет тилин кесиптик ишмердүүлүктө да, андан ары өзүн билимге ээ кылуу максатында да колдонууга мүмкүндүк берет. Түпкү максаттары төмөнкүчө аныкталат:

1. Студенттерди ойду калыптандыруунун жана формулалоонун экинчи каражаты катары чет тилин активдүү билүүгө окутуу;

2. Студенттерди ЖОЖды бүткөн соң чет тили менен өз алдынча иштөөгө үйрөтүү.

Инсандык турмуш чындыгына дөөлөттүк багытталуусунун жана мамилелер системасынын калыптандыруу механизминин спецификасын, чет тили аймагындагы тилдик жана коммуникативдик компотенттүүлүктүн калыптандыруу спецификасын эске алып, калыптандыруучу эксперименттин структурасы үч өз ара байланыштуу этаптарды камтыды. Ар бир этап окуу мазмуну жана окутуу технологиялары менен атайын конструкцияланган, белгилүү бир этаптын максаттарына жана мазмунуна ылайык келген ар бир дешгээлдик топ үчүн жакынкы өнүгүүнүн диагностикалык берилген максаты, прогноздолуучу зонасы менен мүнөздөлдү.

Калыптандыруучу эксперименттин биринчи этабы болгон когнитивдүү-багыттоочу этабынын татаалдыгы ЖОЖдагы окутуунун баштапкы (адаптациялык) этабына тийиштүү болгон бир катар карамакаршылыктар менен шартталган, алсак:

- биринчи курстар үчүн көнүмүш болгон мектепте окутуу системасы менен студенттердин таанып-билүүчүлүк жөндөмдүүлүктөрүнө жана жеке сапаттарына талаптардын жашы дешгээлине ээ ЖОЖдагы окутуу системасынын ортосундагы карамакаршылыктар;

- ЖОЖда окутуу үчүн зарыл окутулгандык дешгээли (орто мектептин программасы) менен мектептик билим берүүнүн чала жактарын жоготпой туруп, жогорку кесиптик билим берүүнүн милдеттерин чечүүгө мүмкүндүк бербөөчү реалдуу билимдердин ортосундагы карамакаршылык. Мисалы, биринчи курстардын 68-70%да өлкө таануу мүнөзүндөгү билимдер, географиялык фактылардын жана ал же бул улуттун салттары жөнүндө чачкын фактылардын стереотиптүү топтому менен чектелген. Мындан тышкары, студенттер гуманитардык жана табигый-илимий мамилелердин айрымаларын көрсөтүүдөн кыйналышат.

Мына ушуларга байланыштуу калыптандыруучу эксперименттин когнитивдүү-багыттоочу этабынын максаты студенттерде кесиптик билим берүүнүн гуманитардык компонентине дөөлөттүк мамиленин

мазмундук негизин калыптандыруу болду, бул төмөнкү милдеттер комплексин чечүүнү шарттады:

1. Студенттерде гуманитардык билимдин маңызы, анын мазмунунун жана таанып-билүү методдорунун спецификасы жөнүндө түшүнүктөрдү калыптандыруу;

2. Гуманитардык илимдердин предмет аралык байланыштарын, алардын атайын илимдер менен өз ара аракеттешүүсүн анализдөө;

3. Биолог инженердин жеке жана кесиптик сапаттарын калыптандыруу процессиндеги «Чет тили» предметинин мазмунунун маанилүүлүгүн ашдоо;

4. Студенттердин лингвистикалык жана коммуникативдик компетенттүүлүктүн базалык деңгээлин башка улуттук коомчулуктардын социалдык, маданий-тарыхый, техникалык тажрыйбасына жакындаоу каражаты катары өздөштүрүүсү;

5. «Чет тили» предметинин лингвистикалык жана экстралингвистикалык мазмунун өздөштүрүү боюнча окуу аракеттеринин багыттоочу негиздерин калыптандыруу.

Когнитивдүү-багыттоочу этаптын милдеттерин чечүү төмөнкүлөрдү талап кылды: таанып-билүүчүлүк рефлексияны өнүктүрүү; гуманитардык билимдин маңыздык мүнөздөмөлөрүн жана гуманитардык таанып-билүүнүн методдорун мүчөлөштүрүп бөлүү; багыттоочу ишмердүүлүк тажрыйбасын өнүктүрүү (анализ, фактыларды сынчыл баалоо, шайкештиктерди тандоо, далилдөө); гуманитардык илимдердин мазмунун үйрөнүүнүн инсандык маанисин өз алдынча издөө жана негиздөө; өз аракеттерин баалоодогу өз алдынчалык; каталарды жана алардын себептерин аныктоо; эрктик аракеттердин көрүнүшү, өзүн өнүктүрүү жана өзүн билимге ээ кылуу мүмкүнчүлүктөргө жана максаттарга жетүүдөгү тырышкандык.

Калыптандыруучу эксперименттин жүрүшүндө студенттерди, ЖОЖдагы техникалык адистиктердеги «Чет тили» курсунун максаттары менен тааныштырууга, предметтин гуманитардык жана табигый илимдер системасындагы ордун жана функциясын анализдөөгө, I-курстун билимдеринин баштапкы деңгээлин тестирилөөгө (орто мектептин программасына ылайык), студенттердин гуманитардык билимдерге (тажрыйбага, таанып-билүү методдоруна) ээ болууга карата калыптанган мамилелерин аныктоого арналды.

Когнитивдүү-багыттоочу этапта аткарылган коммуникативдик көнүгүүлөр:

- сүйлөөчүнүн турмуштук тажрыйбасын, анын пикир алышуу предметине мамилесин чагылтуу менен кепти күчөтүүнү мотивдештиришти;

- кептик аракеттин максаты, мазмунду баядоонун формасы, тилдик каражаттарды колдонуу, маектештердин статусу менен айрымаланышкан, кийинки этаптардагы кырдаалдык-спонтандуу кепке даярдык болуп саналышкан кептин стилдеринин түрлөрүн калыптандырууга көмөктөшүштү;

- тилдик жана кептик материалды машыктыруунун зарылдыгын камсыздашты.

Студенттерде кесиптик билим берүүнүн гуманитардык компонентине дөөлөттүк мамиленин өнүгүү деңгээлинин диагностикасы биринчи этаптын бүтүшү менен калыптанып жаткан жашы түзүмдүн мазмундук мүнөздөмөлөрүнүн өнүгүшүнүн ош динамикасын, атап айтканда – эксперименталдык топтордо толугу менен когнитивдүү-баалоочу жана мотивациялык компоненттердин өнүгүшүнүн кыйла бийик деңгээлин айкындады. Эки көзөмөл топторундагы чет тилине окутуунун салттуу методикасы студенттер менен окутуучулардын күткөндөрүн актабады, анткени салттуу окутуунун баштапкы этабынын максатына жетүү – тилдик мейкиндикке «чумкуу» көпчүлүк студенттерде гуманитардык предметтерди үйрөнүү мотивациясынын жоктугунан жана предметтик билимдеринин жалпы төмөнкү деңгээлинен улам мүмкүн эмес. Кесиптик билим берүүнүн гуманитардык компонентине дөөлөттүк мамилесинин мазмундук аспектинин өнүгүү деңгээли боюнча эксперименталдык жана көзөмөл топторундагы студенттердин санынын катышы эксперименттин констатациялоочу бөлүгүнүн натыйжалары менен салыштырмалуу студенттерде кесиптик билим берүүнүн гуманитардык компонентине дөөлөттүк мамилени калыптандыруунун когнитивдүү-багыттоочу этабынын сунушталган моделинин эффективдүүлүгүн бекемдейт.

Калыптандыруучу эксперименттин когнитивдүү-багыттоочу этабын изилдөөнүн жыйынтыгы төмөндөгү таблицада көрсөтүлдү.

№	Эңиги деүгээлдери	Курс	Когнитивдүү-багыттоочу этап	
			Эксперименталдык топтор	Көзөмөл топтору
1	Кырдаалдык деүгээл	II	42,5%	47,5%
2	Инертті деүгээл	I	26,8%	32,5%
3	Гуманитардык-багытталган деүгээл	I - II	30,7%	20%

Адабияттар:

1. Иностранный язык. Программа для высших учебных заведений. Б., 1997
2. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. М., 1974
3. Брыгина Т.Н. Методологические проблемы гуманитаризации технического образования. Гуманитаризация технического образования и гуманизация профессиональной подготовки студентов. Тез. науч. – метод. конфер. – УлПИ 1989
4. Сериков В.С. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем. – М.: Издательская корпорация «Логос», 1999г. – 272ст